

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleuvais.*

Tečaj **IX.**

V sredo 12. sušca (ranoživna) 1851.

List **11.**

Zadnje besede matere na smertni postelji.

Mračna je izbica, tiho vse;
Smertne stopinje se bližajo;
Zadnjo molitev je mamica
Bila končala.

Zali mladenec pri postelji
Sloní, — otožnost u levim in
Desnim očesu, — cvetlice ni
V licu mu bledim.

Skloni se bolna, — in merzlo dlan
Dene v desnico mu zadnjikrat.
Take besede slovesno mu,
Ginjeno reče:

»Solze le, ljubi sin! lij mi tri;
Eno ko zadnji izustim zdih,
Drugo, ko kladajo v zemljo me,
Tretjo na grubu.«

»Pervo zató, k' sim rodila te,
Drugo zató, ker zredila te,
Tretjo, ker skerbno svarila zmir,
Nauke dajála.«

»Samši ostal boš, brez vodja clo
Bode posvetni te hrup sprejel;
Pamet in um pa sta bistra ti:
Rabi oboje!«

»Djali ti bodo: de dobro — zlo,
Svéto — de vraža slepivna je.
Rasno pa misli, prašaje se:
Kaj je namen njih?«

»Najdeš prijatla, ti zvestiga,
Vekoma hrani udanost mu!
V sili pomoč ti bo krepka, — ne
Tirjaj preveč le!«

»Ak se pogreza v vodó skerbí,
Roko podaj mu v otetbo berž!
Ak mu nevihta proti hudó,
Stoj mu na desni!«

»Kadar si voliš továršico,
Baraj očesa, pa pamet bolj!
Rajska lepota peklenski stud
Skriva velikrat.«

»Limbar belote ni vselej čist;
Cvetka obraza brez červa ne;
Blágost ne snuje si doma zmir
V oka vijolah.«

»Ko si pa zvolil si modro že,
Nikdar ljubezni ne tergaj nit!
Bodeš prijazen in míren ti,
Žena bo tudi.«

»Sreča sijala ti včasi bo,
Stori takrat, kot ko solnce žgè.
Vročimu žaru vmaknivši se
Stopi u senco!«

»Bo te nesreča stiskala tud:
Kolikor hujši, zaúpaj bolj!
Ploha verši res in dela strah,
Naglo pa jenja.«

»Prišel v razmere vsaktere boš
Vklanjal se tukaj, ukazval tam;
Nikdar vender ne pozabi, de
Mož si in človek!«

»Delati mogel po svoje boš;
Nauk pa zadnji ta slušaj moj:
Eden o delih ti čuje vsih:
Bode jih tehtal.«

Jan. T..d..a.

Kmetijske vošila.

Dunajski časopis „Austria“ razodeva pod tem nadpisam zares obcnokoristne vošila, ki jih tudi „Novice“ že več let razglasujejo, takole: „Vsaka nova šola kmetijstva v avstrijskim cesarstvu je velik običek ljudskega blagostanja. Omiko ljudstva rase bogastvo, in požlahnjenje kmetijskih pridelkov; s popoljšanjem kmetovanja pa si pomaga tudi vsako drugo rokodelstvo na noge. Po odvezi zemljišne podložnosti, ki je nadpredek kmetijstva zlo ovérala, se bojo in se morajo zdaj zemljiša z veliko veči ljubeznijo in pridnostjo obdelovati. Da se pa to zamore popolnoma zgoditi, se mora kmečko ljudstvo povsod svoje nevednosti in prirojene nemarnosti rešiti, v katero je brez svoje krivíce dosihmal pogreznjeno bilo, kar se zamore le — po učilnicah zgoditi. Ljudskim šolam naj se tedej pridene dve léti terpeče učenje, v katerim se mladina na večer zlasti tistih vednost na dalje vadi, ki so v tesni zavezi s potrebami vsakdanjiga življenja. Na deželi po kmetih naj bi se učile sosebno kmetijske reči,* — v mestih pa rokodelske.** Take učilnice bi bile nar bolj naravne pripravnice za višji kmetijske in obertnijske šole. Za odrasene pa naj bi se o nedeljah popoldne in o sopraznikih (malih praznikih) shodi v učilnicah napravili, v katerih bi se važniši kmetijske reči razkladale in bi se o njih prijazno pogovarjalo. En sam rodoljuben mož bi zamogel po ti poti za celo sosesko neizrečeno veliko storiti, in prid taciga poduka bi se razširjeval zmiraj dalje! Umni in v kmetijstvu prebrisani kmetovavci in posestniki večih zemljiš naj bi pa sosebno čast v tem iskali, da bi obdelovanje svojih zemljiš vsim sosedam v

*) Vertovcova »kmetijska kemija« bo na Slovenskim gotovo še doživela svojo zlato dóbo, o kateri bo njena vrednost skoz in skoz spoznana.

**) Naj bi se kak v obertnijstvu in rokodelstvu izveden Slovenec po izgledu g. Vertovca pripravnih rokodelskih bukev lotil! Po naših mislih bi bil naš tesarski mojster g. Juri Pajk, ki ima mnogo vednost v rokodelskih rečeh, in tudi pravo serce za napredek domačih reči, kar je že večkrat pokazal, pripraven mož za spis obcniga pervinskiga poduka v rokodelskih rečeh, h katerim je častiti g. prof. Robida s svojim »naravoslovjem« lepo pot pripravil.

Vred.

spodbudajoči izgled bilo, zato ker izgledi so žive priče mrtvih besed. Vradnije in društva naj bi jih pa krepko podpirale v njih napredovanju. Kmetijske bravne društva naj bi se napravile po vsih župani- jah, ki bi v svojih bravnicah imele vse boljši bukve, ki kmetijstvo, živinorejo i. t. d. zadevajo; — tudi na- bire zboljššaniga kmetijskega orodja naj bi se vstanovile, da ga bo kmet viditi zamogel; marsikteri bo s svojo bistro glavo berž spoznal, kar je dobriga, in svojo staro robo poboljšal ali jo clo zavergel in se noviga poprijel.

(Konec sledi.)

Razgled
tega, kar se je dozdej zastran
pogojzdenja Krasa
očitno razglasilo in priporočilo.
(Konec.)

H 3. vprašanju.

Gosp. dr. Klun pravi v 175. listu Lj. časopisa I. I., de naj bi se obdelovanje Krasa županijam po gojzdnarskih vodilih naukazalo, ktere bi imele po tem obdelovanje dognati. — Tudi jez mislim, de bi se ta reč v vsaki županiji, ali clo v vsaki davkini soseski po danih dobro prevdarjenih vodilih spolniti mogla. Ali če ne bo vladarstvo skušenih mož postavilo, kateri bi te dela tudi vižali, se ne bojo ročno in popolnoma dokončale. Županije imajo, posebno zdaj, dosti družih opravkov in stroškov. Pa tudi ni potreba, njim tega dela nakladati, ktero le zadeva lastnika vsakiga takiga pose- stva. De se bo pa lastniku ukazati móglo, pogojzde- nje po predpisanih primerah spolniti, bo treba, de vla- darstvo po borštarnjih v sadiših drevesca za presajenje pripravi, in jih potem lastnikom podá ali saj ponudi. Ako bi se pa potem pogojzdenja lotiti ne hotli, ali ne mógli, ali ne o pravim času, naj bi vladarstvo name- sti njih to storilo, stroške za te dela pa od lastnika tirjalo, — ali pa naj bi lastnik od posestva proti goto- vim plačilo njegove vrednosti odstopil, in ga vladarstvu izročil. Ko bi enkrat pogojzdeno bilo, bi znal o 30 ali 40 létih prejeto plačilo in stroške pogojzdenja vla- darstvu poverniti in takó zopet v last zemlje stopiti.

Namenjeni cilj se ne bo nikdar dosegel, ako ne bodo vsi odločeni prostori sproti in o pravim času pogojzdeni; torej je tudi potrebno in pravično, de tisti, ki bi tega dela ob pravim času ne storil, od zemlje od- stopi, in kader je pogojzdenje na-nji dokončano bilo, zem- ljo, ako hoče, zopet nazaj vzame, proti rečenimu pov- ročilu.

H 4. vprašanju.

Gosp. dr. Klun pravi tudi, naj bi županije stro- ške pogojzdenja terpele, in kar one ne zamorejo, naj bi vladarstvo določilo. Meni se pa zdi, de bo vladar- stvo na vsako vižo stroške za postavljene vodnike in za izrejo drevesc v sadiših terpeti moglo, stro- ške za pogojzdenje pa vsak lastnik za svojo zem- ljo. Stroške za čuvajstvo v pogojzdenih prostorih in sadiših naj pa bi županija ali davkina soseska terpela, pa tudi pravico imela, si čuvaje za službo izbrati; za nje pa tudi dobra stati, ako bi se po njih nemar- nosti kakošna škoda v sadiših, presadiših ali obsejanih prostorih pripetila. Ona bo tako tudi za drugo poljsko, borštno in lovsko čuvanje skerbeti imela, tedej bo z manjšimi stroški tudi Kraško pogojzdenje varovati znala.

J. Koller.

Očitno državno izpraševanje
gojzdnarjev ali borštarnjev v Ljubljani.

(Konec.)

Zakaj pa ni bilo več preskušencov? in zakaj so bili ti sami Bohemci?

Temu žalostnemu prikazku se ni čuditi. Iz njega pa si moramo dobri nauk povzeti: dosihmal zane- marjeno berž ko berž popraviti! Ako ravno vsak umen kmetovavec živo potrebo spozna, de bi naše bor- šte boljši obdelovati in rediti mógli, se vender pri nas to delo ni tako pričelo, kakor bi imelo biti; vse je pri lepih besedah in željah ostalo! Tam, kjer se je kaj storiti hotlo ali moglo, smo se dozdej večidel ptujih, v borštarnih delih bolj znajdenih in vajenih mož, to je, Bohemcov posluževali, kateri v našim cesarstvu borštno rejo nar bolj poznajo; — sami smo se pa le na polju poganjali. — Sila nas še ni dovelj pritis- nila! ali varimo se, de tudi prepôzno ne pridemo, in de nam naše odlaganje v ti reči od léta do léta ža- žalostnih posledkov ne zapustí. V naših goratih in bolj merzlih deželah bi taki posledki veliko huji bili, kakor na Primorskim in na Laškim,

Gotovo je, de nam je dozdej priložnosti nekoliko manjkalo, boljši borštne reje naučiti se. Ta izgovor pa za naprej veljal ne bo, zakaj po naukazu sl. mini- sterstva kmetijstva bomo borštni nauk, borštne šole o kratkim blezo v naših domačih deželah dobili. Ako bi se pri nas še borštna družba na- pravila, ki bi posebno k napredku borštarnstva pripo- mogla*), gotovo o treh létih, ko bo zopet enaka pre- skusnja v Ljubljani, domačih preskušencov manjkalo ne bode.

Zavolj svoje pridnosti, delavnosti in skerbnosti to- liko dobro znani prebivavci slovenskih deželá se gotovo obotavljali ne bodo, v borštne učilnice se podati, ako, kakor se nadjamo, se bo v tih novih borštarnih šolah borštno obdelovanje na prav koristno vižo, to je, v šoli in tudi proti v gojzdnih učilo, in se bo vse opustilo, kar se je že dozdej za prazno modro- vanje skazalo. —

J. K.

Premišljevanje o porotnih sodbah.

Porotne sodbe so tista imenitna naprava vstavne vlade, po kateri iz ljudstva izvoljeni prisežni možje, — porotniki — o očitni sodbi, ki se po porotnikih poróta imenuje, razsodijo: ali je zatoženec pregreška ali hudodelstva „kriv“ ali „nekriv“, kteriga je ob- dolžen. Cesarski sodniki obsodijo potem krivičniga, in določijo po postavah kazin (štrafingo).

Besedi porota in porotniki ste silno stari slo- venski besedi, ki ste se pa potem pozabile in pogubile, ko je ta starodavna naprava naših prednikov v nič pri- šla, ktero so pa naš vstavni cesar svojim ljudstvom zopet dodelili, in za ktero jim je vsak omikan in vstavolju- ben Avstrijan serčno hvaležen, zato ker je ona ena izmed tistih važnih naprav, ki so nam bile po vstavni vladi podeljene, med kterimi v deržavljanskih zadevah nar imenitniši so: odveza zemljišniga podloštva, enake pravíce vsih jezikov avstrijanskiga cesarstva, vstanovitev svobodnih županij, očitne in ustne sodne obravnave in enakost vsih stanov pred sodbo, deželni in deržavni zbori.

So nekteri, ki so zoper porotne sodbe, — ali ti so le taki, ki nar raji rakovo pot jezdarijo, kterim je nar ljubši, ako bi ne imelo ljudstvo nikjer clo nič govoriti, in kterim je od presvitliga cesarja podeljena vstava tén v pėti, — taki želé, da bi raji danes ko jutri vstavnim napravam zaklenkalo. — So tudi nekteri, ki scer clo nobene vednosti nimajo in kateri bistva porot clo ne zapopadejo, in v svoji aboti le to trobijo, da imajo se- daj clo „lumpi“ svojiga zagovornika. Tem poslednjim se ne more njih kriva misel za zlo vzeti, ker ni ter-

*) Na Bohemskim se je taka družba že v létu 1848 vstano- vila, in se prav koristno obnaša. Pis.

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

V torek 18. sušca (ranoživna) 1851.

List 12.

Kmetijske vošila.

(Po »Austrii«.)

(Konec.)

„Čudno je to, da vsaciga rokodelstva se je treba umetno učiti, — le kmetijstva ne — mislijo nekteri, kmetijstvo zna vsak hlapec. To je ena nar napčniših misel, ktera je umnimu napredku v kmetovanju nar bolj na poti, in ktere žalostni nasledki se kažejo očitno v taci deželah, kodar so kmetovavci s takimi mislimi navdani. Pogledajte stan senožet, stan gojzdov, stan živine, stan sadjoreje v taci deželah memo družih — in recite, kaj je umno, kaj pa navadno kmetovanje! Dokler se dosedanje hlapčje kmetovanje ne povzdigne na stopnjo umniga gospodarstva, ne bo zemlja tistiga dobička donesla, kteriga je donesti v stanu. Tudi avstrijsko vertnarstvo *) bi se znalo na veliko višji stopnjo povzdigniti, sosebno okoli večih měst, in naj bi se s francoskim, belgiškim, angleškim in nemškim skušalo. Dunaja lepa okolica je v kmetijstvu strašno zanemarjena; nar boljši zemlja okoli nar večjiga mesta prav obdelovana, koliko bi znala dobička vreči!

Kako imenitno bi znalo sadje za kupčijo biti, koliko tisuč in tisuč goldinarjev bi se dalo iz njega skupiti, ako bi se avstrijski kmetovavci prav pridno in umno sadjoreje poprijeli.

V povzdigo sadjoreje bi pa pred vsim potreba bilo, da bi se v več krajih natančne iz voska vlíte podobe sadja napravile, ki bi bile ljudstvu na ogled razstavljene. Zakaj v sadjoznanstvu je še velika zmešnjava, ktera ovéra požlahnjenje sadnih plemen. Podobe, če še tako umetno na popirju izrisane, ne razjasnijo to reč tako, kakor če jabelko, hruška i. t. d. po natori iz voska vlita pred nami leži, kakor je od zunaj in od znotraj — v razloček eniga plemena od družiga.

Razstava sadja, kakor jih včasih nektre kmetijske družbe napravljajo, so scer prav dober pomoček za spoznanje različnih plemen, za obujenje ljubezni do sadjoreje in razširjenje žlahnih plemen po deželi — ali sadje ne donese vsako léto; nekaj ga dozori poléti, nekaj jesen; marsiktero kmalo zgnjije — vse to je razstavam v škodo. Po natori umetno narejeno sadje, naj se naredi iz voska ali iz pripravniga popirja, pa se ohrani za léta in léta. Iz Wiesbadna na Rajnu je nek umétnik, ki izdeluje vošeno sadje, S. van Beesten po imenu, že po več deželah Evrope in severne

Amerike popolne zbirke vošeniga sadja razposlal. Povsod se ogledujejo z velikim pridam take zbirke (Obstcabinette). Vsaki okraj našiga cesarstva naj bi imel tako zbirko.**)

Opomín kmetovavcam po Krajskim, Štajarskim in Istrijskim.

Za gotovo smo zvedili, da so lišaji ali grinte pri konjih tū in tam po Krajskim zelo razširjeni. Naš deželni zdravnik živine, ki je unidan na Notrajsko in Gorenško poklican bil, se je tega z lastnimi očmi prepričal. Če lih nar bolj poleg cestá, so vunder tudi konji na nekterih stranskih krajih tako zelo grintavi, da skoraj vsak deseti konj ima to bolezin. Tudi iz Štajarskiga in Istrijskiga se sliši, de je ondi ta bolezin zelo razširjena.

Vse to pa pride odtod, ker jo zavolj nemarnosti hlapcov in gospodarjev en konj od družiga naleze. Če se gospodarju še tako dopoveduje, da naj nikar ne zanemari prvih golih lis po životu, ampak naj grintoviga konja s černo žajfo in z močnim lugam, kterimu se tudi nekoliko apnja pridjati zamore, pridno (vsak dan) umiva, naj ga od vsih družih konj loči, štaló, kjer je stal, čisto osnaži, in, dokler je grintov, ž njim okoli ne vozi, da družih konj ne oskruni, vunder vse to nič ne pomaga, preden ne pride ojstra prepoved, s grintovimi konji vozariti, dokler niso ozdravljeni.

O začetku zares ne dene ta bolezin konju skoraj nič, in to je, kar gospodarje večidel tako nečimerne stori, da si mislijo: e kaj! ti lišajčki bojo še prešli. Pa se motijo — lišaji vedno večí postajajo, dokler ni na zadnje konj gol kakor miš. Kader je tako cela koža bolna, se ostrupení tudi kri konja, da se grinte teško več odpraviti dajo in tudi druge bolezni nastopijo. Da ena grintova ovca deset grintovih naredí, je že star resničen pregovor.

Ko so kmetovavci lastnost, nevarnost in nasledke te bolezni spoznali, lahko spoznajo, kaj je o ti kugi storiti:

1) grintov konj ne sme na cesto in med druge konje;

2) tudi mazači, ki grintove konje ozdravljajo, in brez da bi sebe in svoje oblačilo osnažili, h drugim konjem grejo, jih na kakšni drugi bolezni ozdravljat, zamorejo grinte zanesti;

3) bolezin se ne sme zanemariti o začetku, ko jo imenovano umivanje še lahko ozdravi;

4) ker se lišaji in grinte tudi v kertače (štrigeljne), jasli, steljo i. t. d. zatrosijo, vsak gospodar spozná, kako delječ mora snažnost seči;

5) županam je v tem veliko storiti mogoče, ako

*) Verti naših Krakovčanov, kar mnogoverstno zelenjavo vtiče, so morebiti nar boljši obdelovani verti na celim svetu. Kaj pridno in umno obdelovanje zamore, se tukaj očitno vidi; kar se le iz zemlje pridobiti zamore, se tukaj iz nje pridobi, in Ljubljansko mesto in še druge kraje oskerbujejo pridne Krakovčanke s zelenjavo celo léto. V Krajnj — kdo bi to verjel, ako se sam ni prepričal — se mora večidel dobra salata i. t. d. iz Ljubljane dobivati; ni ga večiga verta gori, na kterim bi se zelenjava obilo pridelovala, čeravno bi se lahko prodajala!

Vred.

*) Kmetijska družba v Gradcu ima lepo tako sadno zbirko.
Vred.